Остання загадка мистецькости, як і загадка краси, назавжди зостанеться нерозкрита.

Поле мистецькости — там, де найсправжніша правда. Не правдоподібність і не фото-фактографічна віддача. Але правда: разом з красою (не замінна красивість!) і разом з добрістю.

В мистецтві ніхто не знаходив правди, не люблячи її і не шукаючи духовної краси.

На широкій відстані: між натуралістичною подібністю зразків мистецтва — до об'єктів, і між найвіддаленішою відсвітністю їх тільки в абстрактній розгрі форм і кольорів: десь тут зарито скарб мистецькости! — так думалося.

Але за тисячоліття мистецького розвитку слробувано в численній повторності кожен крок на цій широчині, і все ж таки загадки не розкрито.

Здається — велетенський діямант її, завбільшки, скажім, з місяць, маючи безконечне число граней, — обертається перед історичними очима людства і безперервно виявляє в новому вигляді і світлі свою природу.

Відмінність взірцевих виявів безмежна. Ніхто не може сказати, що малювання повинно бути тільки — як в Леонардо, або як в Ель Ґреко, або як в Ґрюневальда; хоч тут вершинність. Загадка криється також в духовному зорі; в погляді очима серця на видимий світ. Коли вибрали, наприклад, магнет, як велику підкову, то найвірніший "портрет" його повинен відобразити суттєві властивості, передусім магнетну силу. Інша справа: як зробити. Фізики креслять силові лінії магнетного поля, з двома його полюсами. Але це зображення цілком умовне; бо в фізикальній

дійсності таких ліній, як покладено на папір олівцем чи чорнилами, або друкарською фарбою, зовсім немає.

Змалювати точно зовнішній вигляд магнету: в сивозалізному кольорі рівної поверхні його суцільної підкови, — означає відобразити його збіднено, з несправжньою, "натуралістичною" подібністю, без таємниці його сили, а відповідно тільки до властивости наших очей. Бо насправді немає суцільної протягнутости заліза як речовини: в ній неспоглядимо скоро рухаються огненні частки; їх порядок і розмірність між ними нагадують образ плянетної збірноти. Твориться, їх нелочислимою многістю, фантастична картина з дивними виявами магнетної властивости, пов'язаної з гармонійністю ладів. Хоч і це — тільки початок неосяжної складности.

Так магнет з'являється перед духовним зором як окремий взірець її. Супроти цього найбільш реального образу видасться звичайний вигляд магнету, з "натуралістичною" подібністю намальованого, — тільки як скупа сторона.

Скритий від нас і найбільш реальний, правдивий в чудесності, образ речей постав так, як його склав Всемогутній Творець і як сам бачить його.

Логічно не осягнемо ніколи. Зате дозволено віддзеркалити через новознайдені спроможності мистецтва.

Тут звичайний вигляд магнету змінюється: прибираючи прикмети чудесности — через способи самого мистецького зображення: в дивному освітленні (якщо прикласти світляні взори Ван-Ґоґа), і вмузичній злагоді самого вигляду.

Весь світ, серед якого живемо, становить неосяжний збір вражаючих з'яв, яскравого багатства в гармонізованих системах; чудо: з

незміренністю просторів, Грандіозністю строїв і незбагненною змістовністю.

Побудова вся так споряджена, щоб для очей, слуху та інших відчуттів наших складалася зовсім осібна панорама, ніби викроєна з неозорого багатства і примірена до фізичної і духовної природи людей, — бо для них Творець викликає світ існувати: як в добрих мірах і нормах "дім" для своїх дітей.

Блакитний колір неба сприймається нашими очима якраз в такій забарвленості, бо відчуття його викликано певною, найточніш визначеною, категорією світляних феноменів. Звук грому існує для нас тільки тому, що коливаються в повітрі хвилі певної частоти і сили.

Премудрістю Творця надзвичайно передбачена така "викроєність" панорами, повної краси і чудесности: відповідно до наших душевних спроможностей.

Кожен предмет природи подаровано в життя, — як дорогоцінність. Діти знають чарівну вартість найменшого крем'яха; ми забули: втративши.

Для віддачі правди життя в дзеркалі мистецькости, повинні вдосконалюватися: і духовно, в розвитку обдарування, в призборі досвіду, як також і фізично: в нашій вправності (скажім, для майстерної гри на скрипці), в наших вироблених системах праці. Але все буде не в високу службу мистецтву, якщо творчість — без надхнення. Його ніхто не охопив аналізами. Воно приходить, як цілковито незвичайне, над усім складом щоденности: коли маєм любов до праці, порив віри в її призначення — в благословенність її, а також запал, дерзання, крім того — терпець і досвід, що даються часто від перестражданого.

Подробиці зображення і властивості його в цілості підказують нашій душі — вищу правду, навівають її, часом аж диктують; і що більше такого впливу то кращий твір мистецтва.

Тут незміренна дорога пізнання людської душі і довколишніх створених світів: через безперервне наближення, при щирому відчутті, з любов'ю до змісту, що шукаємо.

Цей шлях можливий в його вершинних піднесеннях тільки для мистців, що мають віру, в найсправжнішому світлі духовному: Христову віру.

їх твори були, хоч німі на полотні, проте своїми видивами — ніби псалмічні; оспівували славу Вседержителя світлом та барвною чудесністю вищої правди, красою зримого видива; оспівували через зображення його творчости, при найбільшій для свого часу наближенності до неї, хоч в одній з незліченних сторін: як могли самі зробити — при особистій змозі свого таланту.

Приходили інші, знаходили нові сторони в відмінному наближенні до чудесности, як правди, з своїм новим вираженням любови і захвату красою відкритого.

Загадка мистецтва — загадка надзвичайного світу внутрішнього, душевного життя в духовному полум'ї; воно дається звиш як дар до серця, що спрагло світла: своєї поживи, для безсмертности.